

УДК 93 (330.101.54)

ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE IN THE PERIOD OF
INDEPENDENCE: ACHIEVEMENTS, PROBLEMS, PERSPECTIVES

O. Pylypenko National University of Food Technologies

Key words: ABSTRACT Economic development Inflation Policy Government Stagnation The article is devoted to the analysis of the main periods of economic development of Ukraine during its independence. The major attention is paid to the economic policy of the first presidents (L. Kravchuk, L. Kuchma, V. Yushchenko) and governments of the country. On the basis of the wide statistical material, the article illustrates the main indicators of industrial, social and agricultural sectors. The forecast of the perspectives of the Ukrainian economy development in the nearest future is proposed. Article history: Received 12.02.2016 Received in revised form 03.03.2016 Accepted 20.03.2016 Corresponding author: O. Pylypenko E-mail: npnuht@ukr.net

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ:
ЗДОБУТКИ, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

О.Є. Пилипенко Національний університет харчових технологій

У статті проаналізовано важливий період у розвитку економіки в період незалежності України. Головну увагу приділено висвітленню економічної політики урядів і перших президентів країни Л.М. Кравчука, Л.Д. Кучми, В.А. Ющенко. На основі використання статистичного матеріалу наведено основні показники економічного, соціального та аграрного розвитку. Визначено перспективи розвитку української економіки в найближчі роки.

Ключові слова: економічний розвиток, інфляція, політика, уряд, стагнація. Постановка проблеми. Економічний розвиток незалежної України складно аналізувати. Перехід до нових економічних відносин був історично необхідним. Іншого, більш ефективного способу ведення господарства людство не винайшло. Форми і способи реформування економіки в нашій державі були непростими, тому дуже важко визначити їх наслідки. Але робити це потрібно, оскільки історичний аналіз передбачає визначення основних помилок і недопущення їх умайбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різні часи дану проблему вивчали такі вчені, як Б.Д. Лановик, А.П. Гриценко, А.С. Захарчук, І.О.Жиляєв, З.М. Матисякевич, Р.М. Матейко, С.В. Кульчицький, О.І. Соскін, В.А. Смолій, О.М. Царенко, М.В. Плахотнікова та ін. Незважаючи на значну кількість праць, слід зауважити, що деякі аспекти все ж недостатньо висвітлені у вітчизняній науковій літературі. Мета статті. Проаналізувати різні аспекти, які впливали на розвиток економіки в Україні, динаміку розвитку різних галузей промисловості та сільськогосподарства, переосмислити закономірність і результати трансформації економіки в Україні. Виклад основного матеріалу. З початком перебудови стала зрозумілою невідворотність кардинальних змін у суспільстві. Неймовірно важливими з точки зору історичного вибору є наслідки Всеукраїнського референдуму 1990 р., коли 92 % населення держави висловились за повну незалежність України, і прийняття Верховною Радою України Акту незалежності України.

Зміни такого рівня в жодній країні не проходять без проблем. Але для нас важливим є аналіз вибору стратегічного напрямку розвитку країни. Потрібно було переходити від планової командно-адміністративної системи ведення господарства до ринкової економіки. Важким, а інколи помилковим був шлях переходу до нової моделі суспільства. Поза сумнівом перед Українською молодіжною державою був взірець економічних реформ в країнах з розвинутою економікою та початковий досвід колишніх соціалістичних країн Східної Європи. Проте на шляху реформування не обійшлося без помилок. Протягом перших років незалежності була створена правова база вільної економіки, Достатньо пригадати прийняття Основного закону держави — Конституції України 28 червня 1996 р., Законів України «Про підприємство», «Про підприємництво», «Про приватизацію майна державних підприємств», «Про селянське (фермерське) господарство», «Про форми власності на землю», «Земельний кодекс України» тощо. Щодо вибору моделі переходу від планової до ринкової економіки була обрана так звана «шокова терапія» на зразок проведеної в сусідній Польщі реформи. Цю ідею активно пропагував президент країни Л. Кравчук та його економічні радники. Хоча були й альтернативні варіанти. Наслідком цих реформ відомі: гіперінфляція, збідніння значної частини населення, зниження життєвого рівня, закриття багатьох підприємств. У 1994 р. економіка країни виявилася на межі краху. ВВП порівняно з попереднім роком впав на 23 %, виробництво промислової продукції — на 27,8 %, сільськогосподарської — на 16,5 %.

Капітальні вкладення за 1992—1994 рр. знизилися на 57 %. Фінансова система держави виявилася практично зруйнованою. У жовтні дефіцит бюджету досягнув 18,5 % ВВП. Ціни порівняно з 1991 р., за даними Б.Д. Лановика, зросли у 102 рази [1, с. 397]. Не було злагоди і між гілками влади. Постійно загострювалися протистояння між законодавчою та виконавчою гілками влади. Прагнення здійснити радикальні реформи за сценарієм колишньої партійної номенклатури виявилися невдалими. Деякі позитивні

зрушення в економіці намітилися у другій половині 90-х років ХХ ст., що пов'язано з такими чинниками:

ЕКОНОМІКА І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК 74 Наукові праці НУХТ 2016. Том 22, № 3 –

по-перше, було обрано нового президента країни Л. Д. Кучму, який обіцяв проведення рішучих реформ ; - по-друге, був розпочатий процес приватизації. Так, у 1995 р. в Україні було роздержавлено 16 265 об'єктів, з яких 4 051 належали до загальнодержавної власності. У підсумку частина державної власності в Україні скоротилася з 96 до 62 %; - по-третє, було прийнято основний закон держави — Конституцію України 1996 р., яка остаточно закріпила демократичний лад в країні і гарантувала різні форми власності і підприємництва; - по-четверте, успішне проведення фінансової реформи у вересні 1996 року. Всі ці заходи дозволили на певний час стабілізувати економічну ситуацію і знизити рівень інфляції. Разом з тим, було здійснено лібералізацію цін, валютного курсу, механізмів зовнішньої торгівлі, роздержавлення земель, почав функціонувати ринок цінних паперів. Багато вад соціалістичної економіки (зрівнялівка, тотальний дефіцит, планова економіка тощо) відійшли у минуле. Однак, незважаючи на всі ці заходи, економічну кризу подолати не вдалося. До 1998 р. в державі збитковим було кожне друге підприємство. На початку 1999 р. абсолютний обсяг прибутку в економіці зменшився на 40 % [2, с. 11].

Невтішною була ситуація і в сільському господарстві. Тотальний занепад аграрного виробництва пов'язаний з дезорганізацією господарства, скороченням ринку збуту сільськогосподарської продукції і зростанням конкуренції з боку зарубіжних товаровиробників. Приватизації сільгоспугідь заважали брак капіталів у селянства і відсутність допомоги з боку держави. Фермерський рух розвивався повільно. На 1993 р. в Україні налічувалося лише 14,6 тис., а на початок 1997 р. — 35 тис. фермерських господарств. Обсяг виробництва у сільському господарстві невпинно зменшувався. Продукція колгоспів і радгоспів коштувала дорого. Зростала заборгованість цих господарств перед державою. У листопаді 1994 р. з'явився указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» [3].

Після роздержавлення землі став можливим процес приватизації і розпаювання землі. Селянин дістав можливість вирішувати, чи залишити свій пай у колективі на умовах оренди, чи створити приватне фермерське господарство. Але цей процес супроводжувався зловживаннями і розкраданням майна колишніх колгоспів і радгоспів. До початку 1997 р. документи на право земельної власності одержали майже всі колективні господарства. Можна стверджувати, що в Україні була проведена земельна реформа, що надало можливість уповільнити темпи падіння валової продукції сільського господарства. Але це відбувалося лише за рахунок рослинництва, бо тваринництво переживало значний спад. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» (грудень 1999 р.) створив вагомі передумови

для істотного прискорення ринкових перетворень на селі. 2000 р. став першим роком підйому — на 7,6 %. Також зросла частка приватного сектору (з 29,4 % в 1990 р. до 64,7 % — в 2000 р.) [4, с. 15].

На квітень 2001 р. в Україні власниками землі стали 6,6 млн осіб, які отримали сертифікати на земельний пай (в середньому — 4,2 га). 1,4 млн громадян, ENTERPRISE ECONOMY AND SOCIAL DEVELOPMENT Scientific Works of NUFT 2016. Volume 22, Issue 3 75 або 21,75 % від загальної кількості власників сертифікатів на земельний пай, отримали замість сертифікатів державні акти на землю, тобто стали приватними власниками землі. Були реорганізовані всі 10 833 КСП і створено 14 741 нових сільськогосподарських формування, у тому числі 1254 фермерських господарств. Сільськогосподарське виробництво України зараз формує 16—22 % національного доходу України. Важливим чинником виходу сільського господарства з кризи стало прийняття нового Земельного кодексу, який закріпив право приватної власності на землю, що, у свою чергу, прискорило земельну реформу. В той же час неврожай 2002 р. ледь не ліквідував усі позитивні тенденції. Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції з більшістю країн світу. До останнього часу зберігалась стійка тенденція скорочення обсягів торгівлі з країнами колишнього СРСР і нарощування торговельних зв'язків з іншими державами. Найбільшими торговельними партнерами стали Європейський Союз і Російська Федерація. Вироби з Китаю, Туреччини («човникова» торгівля) теж стали помітними на українському ринку. Специфіка видів діяльності обумовила значну галузеву диференціацію у рівнях заробітної плати працівників.

У нафтодобувній, нафтопереробній, газовій промисловості, на метрополітені рівень заробітної плати у два і більше разів перевищував середній показник. На відміну від цього, заробітна плата працівників сфери громадського харчування, освіти, охорони здоров'я була у чотири рази нижчою. Розрив у доходах населення набрав небачених масштабів. Становище у соціальній сфері багато років поспіль залишається напруженим. Хронічною була невивплата заробітної плати.

На початок 1998 р. загальний борг становив понад 5 млрд грн [5, с. 8], хоча в цій сфері відбулися вагомі зрушення. Перед працівниками бюджетних організацій у 1999—2001 рр. заборгованості були погашені. Також погашені заборгованості і у виплаті пенсій. Найбільша заборгованість була зафіксована у вугільній промисловості, машинобудуванні, сільському господарстві. В той же час, починаючи з 2000 р., відбулося зростання заробітної плати, хоча інфляційні процеси у своїй більшості нівелювали зростання доходів громадян. За роки незалежності стрімко зростало безробіття. У 1998 р. в Україні нараховувалось 600 тис. офіційно зареєстрованих безробітних. На кожне вільне робоче місце претендувало майже 20 осіб. Лише з 2000 р. ситуація стала дещо покращуватися. З 2005 р. було поставлено завдання забезпечення зайнятості для більшої частини населення, створення мільйони нових місць. Наслідком соціальної кризи, невирішеності багатьох питань в економіці стало поширення страйкового

руху та інших форм протесту. За ці роки чисельність населення в Україні скоротилась з 52 млн до 46 млн осіб. Від 5 до 7 млн українців вимушені виїздити на роботи за кордон переважно у країни Європейського Союзу та Російську Федерацію [6, с. 207].

В економічному розвитку України на початку XXI ст. можна виділити як негативні, так і позитивні тенденції. Основними проблемами були реформування промисловості і сільського господарства, забезпечення стабільного зростання виробництва, створення надійної системи соціального захисту, інтеграція в євро- пейське і світове співтовариство. 2000 р. став переломним, коли в економіці виникли тенденції до стійкого зростання. Єдиними вагомим досягненням економіки України до початку XXI ст. стала певна стабілізація грошової одиниці — гривні і створення приватного сектору економіки. Стабілізація відбувалася в основному за рахунок експортно орієнтованих галузей народного господарства. Поступове оздоровлення економіки України почалось у 1999 році. Уже з травня призупинились темпи падіння ВВП, а з вересня 1999 р. почалося зроста- ння. Інфляція за рік склала лише 19,2 %. 22 грудня 1999 р. десятий уряд очолив В. Ющенко. 2000 р. в Україні став першим роком зростання економіки, відпо- відно, ВВП збільшився на 5,9 % (після 10 років спаду), а обсяг промислової продукції — на 13,2 %. Інфляція склала 25,8 %.

Прем'єр-міністрові В. Ющенку та віце-прем'єр-міністру з питань паливно-енергетичного комплексу Ю. Тимошен- ко вдалося суттєво збільшити надходження коштів до держбюджету шляхом змен- шення надприбутків наближених до влади промислових магнатів і крадіїв, бариші яких того року скоротилися з 500 % до «лише» 100 %, тобто уп'ятеро [7, с. 14]. Як наслідок, активізувався малий бізнес, збільшилися інвестиційні ресурси підприємств завдяки стабільності податкової і бюджетної політики. Підвищен- ня внутрішнього попиту внаслідок зростання заробітних плат дало поштовх подальшому розвитку економіки. Зростання коштів держбюджету дозволило налагодити регулярну виплату зарплати у державному секторі, а також у декі- лька разів збільшити (хоча і в незначних обсягах) розміри пенсій і розпочати їх регулярну виплату. У 2000 р. уряд В. Ющенка виплатив борги по пенсіях у розмірі 1,2 млрд гривень. 11-й уряд очолив Анатолій Кінах, цей уряд працював 1,5 року, підйом ВВП у 2001 р. склав 9,2 %, а у 2002 р. — 5,2 %. 2001 р. — зростання триває.

Темпи приросту (14,2 %) були найбільшими серед держав СНД. ВВП виріс на 9,2 %. 2002 р. почалось уповільнення темпів зростання промисловості — до 7 % за рік, а ВВП — до 5,2 % [8]. Але залишились і недоліки: політична і економічна нестабільність, корум- пованість, непрозорість приватизаційних процесів. 21 листопада 2002 року пер- ший (загалом дванадцятий) коаліційний уряд очолив Віктор Янукович. Зростання ВВП склало у 2003 р. 9,6 %. Загалом протягом 2000—2003 рр. середньорічні темпи зростання ВВП в Україні склали 7,2 %, а в промисловості — 15,1 %. Експорт українських товарів за цей час зріс майже на 80 %. За ці чотири роки роздрібний товарооборот майже подвоївся — він збільшився на 93,7 %.

Капіталовкладення в основний капітал зросли в 1,9 раза, в т.ч. в 2003 р. на 27,7 %. Загалом протягом 1995—2004 рр. обсяги промислового виробництва в Україні збільшилися на 40 %, майже вдвічі зросла продуктивність праці. Після «Помаранчевої революції» 2004 р. 13-м прем'єр-міністром стала Юлія Тимошенко. Період її прем'єрства став найкоротшим в історії незалежної України — трохи більше 8 місяців. Її змінив представник НСНУ — Юрій Єхануров. У цей час спостерігається падіння темпів розвитку української економіки: у 2005 р. він був рекордно низьким — 2,7 %. Макроекономічна ситуація в українській економіці змінилась після приходу до керівництва уряду лідера Партії регіонів Віктора Януковича. 8 серпня 2006 року Віктор Янукович вдруге очолив уряд. 2006 р. почалося зростання ВВП, яке склало 7,3 %. Роком пізніше (2007 р.) зростання досягло 7,9 %, проте це стало останнім роком стабільного зростання економіки України [9].

ENTERPRISE ECONOMY AND SOCIAL DEVELOPMENT Scientific Works of NUFT 2016. Volume 22, Issue 3 77 Після дострокових парламентських виборів 2007 року Юлія Тимошенко вдруге була обрана прем'єр-міністром. Результати розвитку економіки 2008 р. були найгіршими від початку XXI століття. Зростання ВВП зменшилось до 2,1 %. Усе пояснювалось впливом світової економічної кризи. Зростання цін прискорилося, гроші знецінювались, доходи громадян зменшувались. 2009 р. взагалі став найважчим для економіки. Уперше після 1999 р. спад ВВП склав 12 %. За даними Міжнародного валютного фонду в 2009 р., за ВВП на душу населення Україна зайняла 113 місце серед 181 держав світу. 11 березня 2010 року новим прем'єр-міністром став Микола Азаров. Економіка поступово почала одужувати. За результатами 1 кварталу 2010 р. ВВП зріс на 4,8 % порівняно з відповідним показником попереднього року, а промисловий розвиток за січень-травень 2010 року порівняно з відповідним періодом минулого року — на 12,6 %. За короткий час уряду вдалося стабілізувати відносини з ключовими партнерами України — Європейським Союзом, США та Російською Федерацією, вийти на якісно новий рівень діалогу та співпраці з міжнародними організаціями та установами. Україна за обсягами зростання ВВП у 2009 р. перебувала на 40-му місці у світі. У 2009 р. ВВП країни склав 294,3 млрд дол. США. У перерахунку ВВП на душу населення в 2009 р. цей показник знизився до 6 400 дол. США, тоді як у 2008 р. він складав 6,9 тис. дол. США (в 2007 р. — 7,1 тис. дол. США) [10].

За рівнем видатків на ведення домашнього господарства Україна посідає сьогодні останнє місце серед країн Східної Європи. Основа української економіки — це сформований ще за часів СРСР капітал, отриманий приватними власниками в незалежній Україні в період проведення масової приватизації. За результатами 2009 р. ВВП України зменшилось на 12 %, а інфляція сягнула 16,4 %. За підсумками 2009 р. українці збідніли на 10 %, а 78 % людей, за статистикою ООН, перебували в Україні за межею бідності. У той же час українська економіка мала певні перспективи розвитку. Народногосподарський комплекс країни включає такі види промисловості, як важке машинобудування, чорна та кольорова

металургія, суднобудування, виробництво автобусів, легкових і вантажних автомобілів, тракторів та іншої сільськогосподарської техніки, тепловозів, верстатів, турбін, авіаційних двигунів і літаків, обладнання для електростанцій, нафтогазової та хімічної промисловості тощо.

В Україні налагоджено виробництво ракетноносіїв, супутників та обладнання для дослідження космосу. Україна є значним виробником військової техніки — танків, військово-транспортних літаків, зенітно-ракетних комплексів, оптичного обладнання. Літаки типу «АН», електровози, крокуючі екскаватори, точні верстати, електрозварювальні прилади виготовляються за новітніми технологіями й відповідають найвищим світовим стандартам. До того ж Україна є потужним виробником електроенергії. Після Революції гідності 2013—2014 рр. Президент України Петро Порошенко проголосив курс глибоких реформ і системної модернізації країни, що охопить усі сфери суспільного життя і завершить «нову хвилю» необхідних соціально-економічних перетворень. Але на сьогоднішній день внутрішні ризики розвитку економіки України, головним чином, пов'язані з: військовими діями на Донбасі, які призводять до скорочення виробництва у регіоні, погіршення умов залучення зовнішнього фінансування та зростання видатків бюджету на фінансування силових відомств і відновлення зруйнованої інфраструктури; - зростанням боргового навантаження на бюджет через необхідність фінансування дефіциту та заборгованості НАК «Нафтогаз», сформованої у минулі роки; - виснаженням міжнародних резервів, що ускладнює використання Національним банком інтервенцій як інструментів стримування зростання попиту на іноземну валюту, який виникає внаслідок панічних настроїв і спекулятивних атак. Вторинні ефекти внутрішніх політичних та економічних потрясінь, анексії Криму та військових дій на Донбасі поширилися на більшість секторів вітчизняної економіки. Внаслідок цього поглиблюються існуючі диспропорції, прискорюється падіння ВВП, скорочення об'ємів промислового виробництва, будівельних робіт, зовнішньої торгівлі, зниження обсягів освоєння капітальних інвестицій тощо.

Скорочення промислового виробництва, розпочате наприкінці 2012 р., поглибилось у 2015 р. з огляду на зупинку промислових потужностей Луганської та Донецької областей й втрату російського ринку збуту. Залежність країни від імпортованих енергоносіїв і відсутність джерел компенсації втрати російського газу змусить підприємців перейти до режиму жорсткої економії, що суттєво вплине на об'єми виробництва. Наприклад, для хімічної промисловості дефіцит газу та зростання цін на газ, а також падіння світових цін на аміак та азотні добрива є передумовами згортання виробництва або переведення підприємств на менш інтенсивне використання потужностей. Це позначиться не лише на зменшенні бюджетних і валютних надходжень, а й на підвищенні рівня безробіття, що негативно вплине на рівень економічного зростання у короткостроковій перспективі. На фоні низької ймовірності залучення підприємствами Донбасу додаткових кредитних та інвестиційних ресурсів у період воєнних дій, експортної

діяльності сировинного спрямування й світової переорієнтації на експортні поставки більш дешевої чорної металургії з Китаю та Індії швидкого відновлення промислового виробництва у короткостроковій перспективі не слід очікувати навіть в умовах певного покращення цінової конкурентоспроможності через девальвацію національної валюти.

В умовах відпливу інвестиційних капіталів з огляду на відсутність гарантій безпеки для інвестора та високий ступінь ризику світова тенденція скорочення банківського кредитування є додатковим фактором гальмування економічного розвитку України. Як правило, стандарти кредитування формуються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, які для України вкрай негативні. Масовий відплив депозитів (у першому півріччі 2014 р. відплив депозитів резидентів склав 39 млрд грн порівняно з аналогічним періодом минулого року), значні внутрішні дисбаланси банківських установ та ускладнений доступ до світових фінансових ринків не дозволяють прогнозувати зниження ставок по кредитах та їх доступності для малого й середнього бізнесу. У зв'язку з цим очікуваний спад будівельної галузі України у поточному році на 12 % з урахуванням низької порівняльної бази попереднього року є цілком природним, але у 2015 р. можна очікувати значного приросту показників з огляду на необхідність відбудови зруйнованих будівель на Донбасі й ефект статистичної бази. ENTERPRISE ECONOMY AND SOCIAL DEVELOPMENT Scientific Works of NUFT 2016. Volume 22, Issue 3 79

У міжнародній торгівлі певні короткострокові позитивні ефекти досягнуті в результаті девальвації національної валюти, нівелюються падінням експорту підприємств, розташованих на територіях, де ведуться військові дії, та взаємними санкціями Російської Федерації й України. Слід очікувати поглиблення цих тенденцій. Так, за підсумками січня-травня 2014 р. позитивний ефект від скорочення імпорту на 18 % частково нівелюється падінням експорту більш ніж на 5 % [11, с. 18]. В умовах вимушеної економічної ізоляції Донбасу, який забезпечує чверть усього експорту країни, навіть ефект девальвації національної валюти не активізував діяльність експортерів. Заборона експорту низки українських товарів на російський ринок, який формував п'яту частину всього експорту, вимагає від товаровиробників переорієнтуватись на інші ринки збуту. Разом з тим, зупинка низки заводів машинобудівної та металургійної галузей через воєнний конфлікт на Сході, невизначеність з періодом відновлення їх діяльності та інертність багатьох товаровиробників в пошуку додаткових ринків збуту не дозволяють очікувати в короткостроковій перспективі швидкої заміни російського ринку збуту на ринок країн ЄС через низьку конкурентоспроможність зазначених українських товарів на європейському ринку та відновлення експортних позицій хоча б на рівні попереднього року. Зменшення торговельних обмежень з боку країн ЄС надасть Україні базу для розширення експортної діяльності та допоможе товаровиробникам компенсувати збитки від втрати російського ринку лише у середньостроковій перспективі після сертифікації українських товарів згідно з європейськими

стандартами. За умов, які склалися у вітчизняній економіці, застосування Національним банком адміністративних заходів, у тому числі тимчасових обмежень щодо купівлі-продажу валюти, посилення контролю за поверненням експортної виручки в Україну, обов'язкового продажу її більшої частини тощо, можуть створити передумови для зміцнення курсу гривні у короткостроковій перспективі. Відмова від адміністративних інструментів регулювання на валютному ринку доцільна лише в разі стабілізації ситуації на південному сході України. Додатковим фактором для зміцнення позицій національної валюти та зменшення амплітуди коливань стануть очікуваний черговий транш від МВФ і традиційні експортні поставки зернових на світові ринки та, зокрема, до країн ЄС, з огляду на надання ними торговельних преференцій. Очікуваний високий рівень інфляції, хоча і значно вплине на рівень реальних доходів та витрат населення, може розглядатися як додатковий стимул для розвитку бізнесу українських товаровиробників. В умовах скорочення імпорту це може слугувати чинником подолання економічної кризи у середньостроковій перспективі. Складна ситуація з бюджетними надходженнями на тлі падіння економічного розвитку посилюється політичними ризиками та значними видатками на проведення АТО. Незважаючи на побудову державного бюджету на більш реальних макроекономічних показниках, на відміну від оптимістичних бюджетів попередніх років, які з кожним роком поглиблювали дефіцит бюджету, та режим жорсткої економії, до кінця поточного року слід очікувати поглиблення дефіциту бюджету з огляду на зменшення податкових надходжень.

Показники виконання бюджету свідчать, що сума доходів зведеного бюджету за перше півріччя 2014 р. зросла на 6,4 % порівняно з аналогічним періодом минулого року, проте таке зростання формується лише за рахунок авансових платежів НБУ, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України «Про Національний банк України» та фактично означають емісію грошей у розмірі суми, що майже відповідає річному плану, а також зменшення бюджетного відшкодування ПДВ грошовими коштами більш ніж на чверть [12, с. 386].

Надходження державного бюджету за рахунок податків на прибуток, ПДВ та акцизного податку демонструють значне зниження, тому без стабілізації ситуації на Сході, покращення результатів діяльності підприємств та поліпшення споживчих настроїв населення продовжити позитивну тенденцію із наповненням бюджету у II півріччі поточного року буде вкрай складно. Крім того, через девальвацію відбулося значне зростання як державного боргу, так і витрат на його обслуговування. З огляду на підвищені геополітичні ризики навколо України для інвесторів не варто прогнозувати зниження відсоткових ставок з обслуговування боргу, що в умовах очікування високого рівня дефіциту бюджету є додатковим тиском на державний бюджет. Підвищення реальної процентної ставки призводить до зростання видатків на обслуговування непогашеної частини боргу та збільшує вартість капіталу, що, у свою чергу, призводить до падіння ВВП.

Для корегування існуючих ризиків необхідно змінювати принципи податково-бюджетної політики. Вкрай важливо зберігати постійний контроль і здійснювати своєчасне втручання в податково-бюджетне регулювання з метою уникнення нарощення високих рівнів зовнішнього та внутрішнього державного боргу особливо за низького рівня доходів державного бюджету. Серед основних чинників прискорення інфляційних процесів у 2015 р. слід виділити: - девальваційні процеси, які відбуваються у поточному році та впливати- муть на рівень цін з часовим лагом; - збільшення рівня адміністративно регульованих цін на природний газ і послуги ЖКГ. На даний момент ці процеси тривають і можливостей для уповіль- нення інфляції поки що немає. Висновки За умови реалізації оптимістичного сценарію розвитку після закінчення воєнних дій на Сході та відновлення припливу інвестиційних ресурсів можна очікувати у середньостроковій перспективі відбудову зруйнованих заводів із застосуванням новітніх технологій, а отже, і збільшення випуску конкурентоспроможної високо- технологічної продукції. Разом з тим, такого прогресу можна досягти лише у серед- ньостроковій перспективі за умов реалізації задекларованих структурних реформ. За нинішніх геополітичних та економічних умов драйвером економічного зро- стання може стати аграрний сектор з огляду на перспективи розширення експорт- ної географії збуту продукції. Завдяки відкриттю європейського ринку для україн- ських товарів і скасуванню ввізних мит можна очікувати зростання обсягів експорту сільськогосподарської продукції до ЄС.

Не менше третини сільськогосподарських товаровиробників виробляють продукцію, сертифіковану в Європі (наприклад, м'ясо птиці). Цілком імовірно припустити, що сертифіковані згідно з оєвропейсь- кими стандартами товари конкурентоспроможні і в інших регіонах світу. Крім ENTERPRISE ECONOMY AND SOCIAL DEVELOPMENT Scientific Works of NUFT 2016. Volume 22, Issue 3 81 того, високий урожай зернових навіть при низьких світових цінах дозволив вироб- никам наростити експорт та збільшити приплив валютної виручки в 2014 р., а підписання асоціації з Європейським Союзом додало експортерам стимулів сто- совно безмитної торгівлі в межах квот. Негативним фактором, як і у випадку з промисловим виробництвом, є сировинна спрямованість експорту, хоча у перс- пективі структура експорту може змінитися.

Література

1. Лановик Б.Д. Економічна історія / Б.Д. Лановик, З.М. Матисякевич, Р.М. Матейко. — Київ: КНЕУ, 2006. — 495 с.
2. Гриценко А.П. Україна в умовах незалежності (1991—2010). Економічне життя України протягом 1990-х років [Текст] / А.П. Гриценко // Історія та правознавство. — 2011. — № 8. — С. 10—14.
3. Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення земельної реформи у сфері сільськогосподарського виробництва» // Голос України. — 3 грудня 1999.
4. Статистичні дані (оперативні, річні, методологічні пояснення) 2000 рік [Електрон- ний ресурс]. — Режим доступу : www.ukr.stat.gov.ua.

5. Послання Президента України Віктора Януковича до українського народу 3 червня 2010 р. // Урядовий кур'єр. — 2010. — червень.

6. Царенко О.М. Економічна історія України і світу / О.М. Царенко. — Суми: Університетська книга, 2000. — 310 с.

7. Ющенко Віктор Андрійович // Who is who in Ukraine policy [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.whoiswho.com.ua.

8. Жилияев І. Коли завершаться соціально-економічні трансформації в Україні? // Інтер-нет-холдинг Олега Соскіна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: Soskin.info.

9. World Economic Outlook Database. — Desember, 2008 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/data/changes.htm>.

10. Аналітична записка «Щодо тенденцій розвитку економіки України у 2014—2015 рр. «Аналітична записка» Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015—2016 рр. та механізми їх мінімізації» / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: niss.gov.ua.

11. Збірник промов П. Порошенка / Упорядник Б. Гордасевич. — Львів, 2015. — 578 с. 12. Закон України «Про Національний банк України» // Вісник Верховної Ради України. — № 43. — 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ УКРАИНЫ В ПЕРИОД НЕЗАВИСИМОСТИ: ПРИОБРЕТЕНИЯ, ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ А.Е. Пилипенко Национальный университет пищевых технологий

В статье проанализирован важный этап развития экономики Украины в период её независимости. Главное внимание уделено оценке экономической политики правительств и первых президентов страны Л.М. Кравчука, Л.Д. Кучмы и В.А. Ющенко. На основе анализа статистического материала выделены основные показатели экономического, социального и аграрного развития страны. Определены перспективы развития украинской экономики на ближайшие годы.

Ключевые слова: экономическое развитие, инфляция, политика, правительство, стагнация. ЕКОНОМІКА І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК 82 Наукові праці НУХТ 2016. Том 22, № 3 УДК 338.439.5 PROSPECTS FOR EXPORT OF PRODUCTS OF MILK PROCESSING ENTERPRISES OF UKRAINE O. Ralko National University of Food Technologies Key words: ABSTRACT Import Export Dairy products Ukraine Russia EU countries The state of Ukrainian dairy products export, as one of the